

Lise Öğretmenlerinin Ek İş Yapma Durumlarının Etik Bilinç ve Gelişime Açık Olma Değerlerine Etkisine İlişkin Öğretmen Görüşleri

Teacher Opinions Concerning the Effect of a Secondary Job on the Values of Ethics Awareness and Openness to Development of High School Teachers

¹ Ayşen Bakioğlu

² Mehmet Hilmi Koç

Öz

Bu çalışmada, lise öğretmenlerinin ek iş yapma durumlarının etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerine etkisine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Örneklem türü olarak, amaçlı örnekleme yöntemi seçilmiştir. Amaçlı örnekleme yönteminde, strateji olarak maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi olmak üzere birden fazla örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Çalışma grubunu; İstanbul İlinin Kadıköy, Ümraniye ve Sultanbeyli ilçelerinin çeşitli liselerinde görev yapmakta olan 30 öğretmen oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak görüşme yönteminden yararlanılmış ve bu doğrultuda yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Ek iş yapmayan öğretmenlerin, mesleği ile ilgili ve meslek dışı ek iş yapan öğretmenlere göre etik bilincinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin, ek iş yapmayan ve meslek dışı ek iş yapan öğretmenlere göre gelişime daha açık oldukları saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ek İş, Etik Bilinç, Gelişime Açık Olma.

Abstract

In this study, the aim is to study teacher opinions concerning the effect of a secondary occupation of senior high school teachers on their values concerning ethics awareness and openness to development. From the qualitative research designs, phenomenology design is used in the study. As sampling type, purposeful sampling is selected. In the purposeful sampling method, more than one sampling strategy was used with maximum variation sampling and snowball sampling was used as strategy. The working group consists of 30 teachers who work in various secondary high schools of the administrative districts of Kadıköy, Ümraniye and Sultanbeyli of the province of Istanbul. The interview method was used as data collection tool and a semi-structured interview form was prepared in line with it. The ethics awareness of teachers who did not have a secondary job was found to be higher than teachers who performed secondary jobs in relation to their profession and those who had a job outside teaching. The teachers who had a secondary job in relation to their profession are found to be more open to development than those who did not have a secondary job and teachers who head a job outside their profession.

Keywords: Secondary Job, Ethics Awareness, Openness to Development.

¹ Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, abakioglu99@hotmail.com

² Dr.-İç Denetçi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, kocmehmethilmi@gmail.com

Giriş

İyi bir işin sahip olduğu değerler, bireyin hem iş hem de sosyal hayatını etkilemektedir. Bu bağlamda, kişinin sahip olduğu kişilik özellikleri, yetenek ve becerileri ile seçilecek işin değerleri arasında uyum olması önemlidir. Bu durum, bireyin işe ve örgüte bağlılığını, iş tatminini, motivasyonunu, performansını artıracak gibi, bireyin işine ilgisiz davranmasına, iş değiştirme niyeti içinde olmasına ve sosyal hayatında mutsuz ve isteksiz olmasına yol açabilmektedir. Bu yüzden iş seçmeden önce iş değerlerinin neler olduğu araştırılıp bunların bireyin kişiliğine uyumlu olduğu noktasında sağlam kararlar verilmesi, gelecekte yaşanacak olumsuz durumların önüne geçecektir (Merdan, 2013, s. 141). İnsanların mesleki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışması ve faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesini yapması, mesleğin değerlerine bağlılığı ölçüsünde gerçekleşmektedir (Bakioğlu ve Sılay, 2013, s:39).

Öğretmenler, mesleki hayatları boyunca hem yeterliliklerini artırmalı hem de insancıl ve duygusal sorumluluk sahibi olmalıdırlar. Whitty ve Willmott (1991), öğretmenlerin yetkin olmaları için mesleki görevlerini tatmin edici bir şekilde yerine getirmeleri ve etik bilince sahip olmaları gerektiğini belirtmektedir.

Meslek olarak kabul edilen bütün işlerin kendine özgü etik değer ve ilkeleri vardır (Kavi ve Koçak, 2011, s. 16). Meslek etiğine sahip olmayan meslek mensupları, topluma yarardan çok zarar verebilirler. Çünkü meslek etiğine gereken önemi vermeyen meslek mensupları kendi menfaatlerini ön planda tutup diğer insanları düşünmeyebilirler (İşgüden ve Çabuk, 2006, s. 63). Öğretmenlik mesleği açısından bakıldığında pedagojik ve alan uzmanlığının yanı sıra, mesleki etik değerler de oldukça önemlidir (Maphosa, Bhebhe ve Dziva, 2015, s. 264). Eğitimde mesleki etik değerler, öğretmenlikten beklenen davranış ve tutumları belirleyen ilke ve standartlar bütünüdür (Yıldırım, 2005). Meslek etiği eğitim profesyonellerinin davranışlarını yöneten normlarla, değerlerle ve prensiplerle ilgilenir (Husu, 2003, s. 2). İnsan eyleminin değerlendirici aracı olan etik, herhangi bir eğitsel ortam için zorunlu görülmelidir. (Bakioğlu ve Sılay, 2013, s. 19).

Eğitimde etiğin önemli bir yeri vardır. Öğretmenler giderek daha çok etik sorunlarla uğraşmaktadırlar. İnsan hakları kavramının toplumun gündeminde daha fazla yer alması, öğrenci hakları gibi kavramları da gündeme getirmiştir. Toplumun bilinç düzeyinin artmasıyla birlikte, öğretmen öğrenci ilişkileri daha ayrıntılı ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanmıştır (Haynes, 2002, akt. Özbek, 2003, s. 35). Değer yüklü meselelerle baş ederken, profesyonelce ve etiğe uygun bir şekilde hareket etmeyi sağlayan prensipleri geliştirmek, öğretmenlerin karşılaştıkları en önemli zorluklar arasında yer alır. (UNESCO, 2010, s.6). Öğretmenlerin etik değerlerin bilincinde olmaları, meslek etiğine uygun davranışlar göstermeleri büyük önem taşımaktadır (Aydın, 2006, s. 59-60).

Öğretmenlerin mesleki niteliklerini artırmaları, mesleklerinde uzmanlaşmaları için gelişime açık olmaları gerekir. Sach (2003) öğretmenlerin profesyonelleşmesini öğrenme, katılım, işbirliği, dayanışma ve aktivizm olmak üzere beş temel ilkeye dayandırmaktadır. Etik, sosyal, duygusal, akademik, yönetim ve iş katılımı gibi değerler, mesleki ilerlemenin temelini oluştururlar (Kapoor, 2009). Öğretmenler, meslektaşlarının etkili öğrenme uygulamalarını veya tanık olduğu durumları değerlendirerek, kendi öğretme kapasitelerini sürekli geliştirmeli ve profesyonel gelişimlerinin artmakta olan sorumluluğunu üstlenebilmelidirler (Arthur, Davison ve Lewis, 2005, s. 7). Eğitim öğretimi geliştirmek için kolektif ilişkiler kurmalı ve sürdürmeli; aktif katılımcı ve sorumlu üyelerden oluşan profesyonel takımlara girmeli; mesleki yansıtma, yenilenme ve yaşam boyu öğrenmeye dahil olmalı; meslektaşlarla işbirliği içinde bulunmalı ve diğer mesleki uygulamaları artırmalıdırlar (Queensland College Of Teachers, 2006, s. 7-16).

Öğretmenler mesleki ihtiyaçlarının farkında olarak, hizmetiçi eğitim, toplantı, seminer vb. faaliyetlere katılmalı ve mesleği ile ilgili yayınları izlemelidir. Öğretmenler bu tür etkinliklere katkı sunma çabası içinde olmalıdır. Her öğretmen kişisel gelişiminin, okul gelişimine katkı sağlayacağını bilincinde olarak, eğitim-öğretimi geliştirmek için okul çalışanları ile bir bütün olarak düşünmeli, işbirliğine gitmeli ve okulda düzenlenen faaliyetlerde öğrencileri ile birlikte etkin rol almalıdır (MEB, 2008).

Türkiye'nin her bölgesinden seçilmiş 21 ilde 2301 öğretmenin oluşturduğu örneklem grubunda yapılan bir araştırmada öğretmenlerin %70'inin görev dışında ek bir iş yaptığı tespit edilmiştir (Okçabol ve Gök 1998). Eğitim-Bir-Sen (2004) tarafından yapılan bir araştırmaya katılan öğretmenlerin %88,7'si aldıkları mevcut ücretin yaşamlarını sürdürmek için yeterli olmadığını ifade

etmişlerdir. Türk Eğitim Sen'in (2008) yapmış olduğu araştırmaya göre, öğretmenlerin %72'si ek iş yapmaktadır. Ankete katılan öğretmenlerin % 19.7'si özel ders, % 6.2'si dershanecilik, % 6.1'i pazarcılık, % 6.1'i ticaret, % 4.8'i boya-badana/tamirat işleri, % 2.7'si nakliye/oto alım-satım, % 2.7'si taksicilik ve %2'si de garsonluk yaptıklarını ifade etmişlerdir. Şentük'ün (2015) yapmış olduğu araştırmada müzik öğretmenlerinin %55'i ek iş yapmaktadır. Bangladeş'te öğretmenler maaşlarının yetersizliği nedeniyle öğretmenlik mesleği dışında başka işlerde hem kadın hem de erkek öğretmenler yarı zamanlı çalışmaktadırlar (Ahmed, Taban ve Javaid, 2008, s. 21-23). Amerika'da öğretmenler maaşlarının yetersizliği nedeniyle öğretmenlikten ayrılarak daha iyi ekonomik koşulları olan başka işlere geçebilmektedirler (Theobald ve Gritz 1996; Tye ve O'Brien 2002; Buckley, Schneider ve Shang, 2004).

Yılmaz ve Altınkurt'un (2009) öğretmen adaylarının mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşlerini tespit etmek için yaptıkları araştırmalarında, katılımcıların %36,8'i kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme davranışını etik dışı davranış olarak görmedikleri sonucuna ulaşmışlardır (s. 79). Pelit ve Güçer de (2006) öğretmen adayları üzerinde yaptıkları araştırmada katılımcıların önemli bir kısmı kendi öğrencilerine okul dışında ücretli ders verme davranışını etik dışı davranış olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Kamuda çalışanların, aldıkları maaş konusunda tatmin olamamaları ve hayatlarını idame ettirmekte zorlanmaya başlamalarının onların etik dışı davranışlarına yol açtığını belirten araştırmalar bulunmaktadır (Cem, 2009, s. 498; Köprü, 2007, s. 52-53; Yüksel, 2005, s. 159-160). Lawellyn, (1996) Hollanda'daki bir üniversitenin, öğretim görevlileri arasında yaptığı araştırmaya göre, öğrencilerle yapılan aktiviteler sonucunda para veya hediye kabul edilmesi en etik dışı davranış olarak kabul edilmektedir.

Öğretmenlerin ek iş yapmalarının onların etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerini nasıl etkilediğine dair yapılan araştırma sayısı çok azdır. Öğretmenlerin mesleki yaşamları boyunca, mesleğin özellikleri ile kendi sahip oldukları kişilik özellikleri, yetkinlik ve becerileri arasındaki uyuma özen göstermeleri gerekmektedir. Bu anlamda, öğretmenin kişilik özellikleri arasında yer alan etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerinin, öğretmenlik mesleğinin değerleri ile ne derece uyumlu olduğu önemlidir. Öğretmenlerin mesleki etik değerlerin bilincinde olması, mesleki değerlere uygun davranışlar göstermesi bu bakımdan önem taşımaktadır. Diğer yandan öğretmenlerin ek iş yapma yapmamaları ile mesleki beklentileri yerine getirme düzeyleri arasında bir farklılık olup olmadığının ortaya konması bu araştırma açısından önem arz etmektedir. Çünkü öğretmenler hemen hemen her durumda, sorumluluklarının farkında olarak hareket etmek zorundadırlar. Bu araştırmada, lise öğretmenlerinin ek iş yapma durumlarının etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerine etkisine ilişkin öğretmen görüşleri incelenmiştir. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Ek iş yapmayan öğretmenlerin, ek iş yapan öğretmenlere göre etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?
2. Ek iş yapan öğretmenlerin, ek iş yapmayan öğretmenlere göre etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerine ilişkin öğretmen görüşleri nelerdir?

Yöntem

Desen

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim (fenomenoloji) kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olaylar, deneyimler, algılar ve durumlar gibi olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 72). Olgubilim yaklaşımının amacı olguların nasıl anlaşıldığını farklı yollardan nitel olarak açıklamak ve bu açıklamalar sonucunda ortaya çıkan kategorilere göre farklı kavrayışları sistematik olarak ayırmaktır (Ashworth ve Lucas, 1998).

Katılımcılar

Araştırmanın çalışma grubunu, 2015-2016 güz döneminde İstanbul ilinde çeşitli liselerde (ortaöğretim) görev yapmakta olan 30 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada veri çeşitliliğini sağlamak için İstanbul'un Sultanbeyli, Ümraniye ve Kadıköy ilçelerindeki liselerde çalışan öğretmenler seçilmiştir.

Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemi bilgi yönünden zengin olduğu düşünülen durumların derinlemesine

çalışılmasına imkân vermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu yöntemi seçen araştırmacı doğa olaylarını, toplumsal olayları ya da çeşitli olguları anlamaya ve aralarındaki ilişkiyi keşfetmeye çalışır (Büyüköztürk vd., 2008; Welman ve Kruger, 1999). Görüşme yapılacak öğretmenler, mesleki kıdemleri, hayata bakış açıları, kişisel ve mesleki değer uygulamalarındaki farklılıklar yönünden incelenerek, araştırmanın anacına hizmet edecek kişilerin seçimine özen gösterilmiştir. Nitel araştırma doğası gereği esneklik ve bu esneklik araştırma sürecinin her aşaması için söz konusudur. Araştırmacılar nitel araştırmanın bu özelliğini bir artı olarak kullanıp araştırmada örneklemeyle ilişkin kararlarını verirken birden fazla örnekleme yöntemini aynı anda kullanabilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 114). Nitel araştırmanın bu esnekliğinden faydalanılarak amaçlı örnekleme yönteminde strateji olarak maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi olmak üzere birden fazla örnekleme stratejisi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme stratejisinde evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması (Büyüköztürk vd., 2008, s:88) sağlanır. Burada amaç, çeşitliliği sağlamak yoluyla evrende genelleme yapmak değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların neler olduğunu ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 109). Bu bağlamda, katılımcıları seçerken katılımcıların farklı okul tiplerinde ve sosyo-ekonomik bölgelerde görev yapan öğretmenler olmasına özen gösterilmiştir. Böylece maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi ile öğretmenlerin kişisel ve mesleki değerleri hakkında daha geniş veriye ulaşılması sağlanmıştır. Araştırmada, örnekleme dâhil her durumun ayrıntılı bir şekilde tanımlanması ve farklı özellik gösteren durumlar arasında ortaya çıkabilecek ortak temaların ortaya çıkarılması amacıyla İstanbul'un sosyo-ekonomik durumu ve derecesi farklı (A,B,C tipi) okulların seçimine özen gösterilmiş ve bu okulların öğretmenleri araştırma grubunu oluşturmuştur. Araştırma grubunun oluşturulmasında çalışılacak ilçeler belirlenirken, İstanbul Ticaret Odası ve Kalkınma Bakanlığı tarafından da kullanılan Şeker'in (2011) İstanbul'da Yaşam Kalitesi Araştırması temel alınmıştır.

Araştırmada kartopu örnekleme yönteminin kullanılma amacı, araştırmaya katkı sağlayacak diğer kişilerin seçilmesine yardım etmek ve araştırma örneklemini genişletmektir. Kartopu yöntemi, araştırma katılımcıları tarafından görüşme için bir başkasının tavsiye edilerek örneklemin çoğaltılması yöntemi olarak tanımlanabilmektedir (Babbie, 1995).

Görüşülen kişilerin farklı kıdemlerde, farklı branşlarda ve farklı türden okullardaki öğretmenlerden oluşmasına özen gösterilmiştir. Bu amaçla sekiz ortaöğretim (lise) kurumunda görev yapmakta olan toplam 30 öğretmenle görüşülmüştür. Araştırmaya katılan öğretmenlerin 18'i kadın, 12'si ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların 8'i Meslek Lisesinde ve 22'si Anadolu Lisesinde görev yapmaktadır. Öğretmenlerin 6'sı 1-5 yıl, 7'si 6-10 yıl, 5'si 11-15 yıl, 7'si 16-20 yıl, 1'i 21-25 yıl ve 4'ü 26 yıl ve üstü mesleki kıdeme sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin 3' nün branşı Meslek Dersleri, 2'sinin Türk Dili ve Edebiyatı, 1'inin Matematik, 1'inin Bilişim Teknolojileri, 3'ünün Coğrafya, 1'inin Fizik, 3'ünün Kimya, 5'inin İngilizce, 2'sinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, 2'sinin Biyoloji, 2'sinin Rehberlik, 3'ünün Beden Eğitimi, 1'inin Almanca ve 1'inin Tarih olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılardan 5'i öğretmenlik mesleği dışında gelir getirici başka bir ek iş yaptıklarını belirtmişlerdir. Araştırmada katılımcıların özel ve kurumsal kimliklerinin gizliliği ilkesine bağlı kalınarak kimliklerini yansıtıcı bilgilere yer verilmemiştir. Bunun yerine her katılımcıya bir rumuz verilmiştir. Rumuz verilirken ilk harfi hangi kariyer evresindeyse onun baş harfi kullanılmıştır (Bakioğlu,1996). Daha sonra kullanılan ikinci harfler ise erkek ise "E" kadın ise "K" harfi kullanılmıştır. En son olarak da 1'den 30'a kadar olan sıra numaraları eklenmiştir. Aşağıda rumuza ilişkin açıklayıcı birkaç örnek verilmiştir:

KK19: Kariyere Giriş Evresi- Kadın-19. Öğretmen

DE1: Durulma Evresi- Erkek-1. Öğretmen

AK2: Aktivizm (Deneycilik) Evresi-Kadın-2. Öğretmen

UE4: Uzmanlık Evresi- Erkek-4. Öğretmen

SE6: Sakinlik Evresi-Erkek- 6. Öğretmen

Veri Toplama Aracı

Olgubilim araştırmalarında veri toplama aracı olarak genelde görüşme yöntemi kullanılır. Bu araştırmada da veri toplama aracı olarak görüşme yönteminden yararlanılmıştır. Katılımcılarla birebir görüşme yapılması kararlaştırılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme

formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların cinsiyeti, branşı, mesleki kıdemi, okulun türü ve ek iş yapıp yapmadıkları hakkında demografik bilgiler yer almaktadır. İkinci bölümde açık uçlu sorular yer verilmiştir.

Verilerin Toplanması

Nitel araştırma verileri, İstanbul'un Sultanbeyli, Ümraniye ve Kadıköy ilçelerindeki liselerde görev yapan 30 öğretmenden toplanmıştır. Anadolu ve meslek lisesi türünde toplam 8 ayrı lisede çalışma yapılmıştır. Araştırmanın yapılacağı okullar belirlendikten sonra okul müdürlerinden randevu talep edilmiştir. Okul müdürleri görüşme için bir yer tahsis etmişlerdir. Araştırmaya katılması muhtemel öğretmenlerle ön görüşme yapılmıştır. Bu ön görüşmede araştırma hakkında katılımcılara bilgi verilmiş, onlardan görüşme için izin istenmiş, katılmayı uygun gören öğretmenlerle görüşme gün ve saati kararlaştırılmıştır. Veri toplama süreci Ağustos 2015'te başlamış ve Ekim 2015'te sona ermiştir.

Katılımcıların tümü ile birebir görüşme yapılmıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz-yüze yapılmıştır. Görüşme kayıtlarının yapılması için, kayıt cihazı kullanımı ya da not alma seçenekleri katılımcılara sunulmuş ve 30 katılımcıdan 24'ünde kayıtlar kayıt cihazına kaydedilmiş, ayrıca katılımcıların uygun görmesiyle yazılı kayıta kullanılmıştır. Katılımcılardan 6'sının söyledikleri ise yazılı olarak kaydedilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmanın geçerlik ve güvenirliliğini sağlamada; inanılabilirlik, aktarılabilirlik, dayanıklılık ve teyit edilebilirlik şeklinde dört temel varsayım vardır (Bakioğlu ve Kurnaz, 2011, s. 59). LeCompte ve Goetz'e göre (1982), elde edilen sonuçların benzer gruplara ya da ortamlara aktarılabilirliği dış geçerlik; gerçeği ortaya çıkarma yeterliği iç geçerlik; araştırma sonuçlarının benzer ortamda aynı şekilde elde edilip edilmeyeceği dış güvenirlilik ve başka araştırmacıların aynı veriyi kullanarak aynı sonuçlara ulaşip ulaşmayacağı iç güvenirlilik olarak bilinir (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 255).

Bu araştırmada inandırıcılığı sağlamak amacıyla uzun süreli etkileşim, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme, uzman incelemesi ve katılımcı teyidi gibi stratejiler dikkate alınmıştır. (Erlandson vd., 1993):

Verilerinin Çözülmesi

Araştırmada görüşme yoluyla toplanan veriler analiz aşamasında veri analizi çeşitlerinden "içerik analizi" tekniğine tabi tutulmuştur. İçerik analizi ile toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanmıştır. Araştırmacı tarafından nitel veri analizinde NVIVO 11 nitel veri analizi programı kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227-232).

Bulgular

Ek İş Yapmayan Öğretmenlere İlişkin Bulgular

Ek iş yapmayan öğretmenler temasının kodları ve frekansları Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo1. Ek İş Yapmayan Öğretmenler Temasına İlişkin Alt Temalar ve Frekanslar

Ana tema	Alt temalar	f
Ek İş Yapmayan Öğretmenler	Etik Bilinç Daha Yüksek	8
	Gelişime Daha Açık	4
	Dinamizmini Kaybetme	1

Tablo 1 incelendiğinde ek iş yapmayan öğretmenler temasının, "etik bilinç daha yüksek", "gelişime daha açık" ve "dinamizmini kaybetme" şeklinde üç alt temada toplandığı görülmektedir. Frekansları bakımından çoktan aza doğru sırasıyla "etik bilinç daha yüksek" (n=8), "gelişime daha açık" (n=4) ve "dinamizmini kaybetme" (n=1) şeklinde sıralandıkları görülmektedir.

Katılımcılardan bazıları ek iş yapmayan öğretmenlerin sadece öğretmenlik maaşıyla geçimlerini sağladıklarını ve tek işlerinin öğretmenlik mesleği olduğu bilinciyle hareket ederek işlerini daha iyi yaptıklarını dile getirmektedirler. Bazı öğretmenlerin görüşleri aynen aşağıya çıkarılmıştır.

“ Ek iş yapmayanlar tek işleri okul olduğu için bütün enerjilerini okula veriyorlar. Diğerlerinin aklı sürekli dışarıdaki işlerinde oluyor.” (DK7)

“Sadece öğretmenlik maaşıyla geçinen kişi tek yaptığı ve geçimini sağladığı tek iş öğretmenlik olduğunu biliyor ve ona göre işini daha iyi yapıyor..... Sadece öğretmenlikten hayatınızı kazanıyorsanız mesleğe daha bağlı oluyorsunuz. Daha iyisini yapmaya çalışabiliyorsunuz. Bu benim mesleğimdir, işimdir öyle ise en iyisini yapmalıyım...” (UE18)

Ek iş yapmayan öğretmenlerin etik bilincinin ek iş yapanlara göre daha yüksek olduğu belirtilmektedir.

“Ticarette uğraşanlar branşıyla uğraşanlar var. İş yapmayanların etik bilinci daha iyi. Ek iş yapanlar okulun çalışmasını okul işlerini ek işe göre ayarlayabiliyorlar.” (AK23)

“... Etik bağlılık ek iş yapmayanlarda daha yüksek. Ek iş yapmayanlar daha etik.”(UE30)

Ek iş yapmayan öğretmenlerin bütün enerjilerini okula ve öğretmenliğe verdikleri dolayısıyla da kendilerini daha çok geliştirdikleri ve geliştirmeye çalıştıkları belirtilmektedir.

“Gelişime açık olma yönünden yapmayan gelişime daha açık. Daha çok kendini geliştirmeye vakitleri oluyor. Kendine daha iyi hedefler koyup onları gerçekleştirmeye çalışıyor. Ama çalışanın böyle bir durumu yok.” (KK24)

“Ek iş yapmayanlar gelişime daha açık oluyorlar.” (SE6)

“Ek iş yapmayanlar tek işleri okul olduğu için bütün enerjilerini okula veriyorlar. Diğerlerinin aklı sürekli dışarıdaki işlerinde oluyor.”(DK7)

Ek iş yapmayan öğretmenlerin dinamizmini zamanla kaybettiği, işleri rutine bindirdiği ve artık saatleri hesaplamaya başladığı dile getirilmektedir.

“Ek işi olmayıp sadece öğretmenlik yapanlar dinamizmini de kaybediyorlar. Rutine biniyor, saatlere biniyor. Saatini hesaplıyorsun işin bitti. Tamam. Ama ek iş yapınca siz daha dinamik oluyorsunuz. Daha hareketli oluyorsunuz. Ayrıca ek iş yapmak mesleki açıdan geliştiriyor. Bu da iyi bir şey. Yeteneğiniz varsa ek iş yaparsınız. Dolayısıyla etik yönü etkileyeceğini düşünmüyorum.”(DK27)

Ek İş Yapan Öğretmenlere İlişkin Bulgular

Ek iş yapan öğretmenlerin etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerinin ek iş yapmayan öğretmenlere göre nasıl olduğunu öğrenmek için yapılan görüşme sırasında, katılımcılar ek iş yapan öğretmenleri, “mesleği ile ilgili ek iş yapan” ve “mesleği dışında ek iş yapan öğretmenler” olarak iki gruba ayırarak sorulara cevap vermişlerdir. Katılımcıların ek iş yapan öğretmenleri bu şekilde iki gruba ayırma nedeni etik bilinç ve gelişime açık olma değerlerinin mesleği ile ilgili ek iş yapanlar ile meslek dışı ek iş yapanlar arasında farklı seyrettiğini düşünmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu ayırım sonucunda ek iş yapan öğretmenlerle ilgili "mesleği ile ilgili ek iş yapanlar" ve "meslek dışı ek iş yapanlar" şeklinde iki tema ortaya çıkmıştır.

Katılımcılar, öğretmenlerin mesleği ile ilgili yaptığı ek işleri aşağıdaki faaliyetlerle ifade etmeye çalışmışlardır:

1. Özel ders verme,
2. Kurs açma,
3. Dershanede çalışma,
4. Etüt merkezinde çalışma,
5. Özel okulda çalışma.

Mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenler temasının kodları ve frekansları Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Mesleği İle İlgili Ek İş Yapan Öğretmenler Temasına İlişkin Alt Temalar ve Frekanslar

Ana tema	Alt temalar	f
Mesleği İle İlgili Ek İş Yapan Öğretmenler	Etik Bilinçte Azalma	16
	Okulu ve Öğrenciyi İhmal Etme	8
	Ek İş Öğretmeni Geliştiriyor	8
	Mesleki Yozlaşma	5
	Maddi Açıdan Doyumun Getirdiği Mutluluk	5
	Daha Etik Davranma	4
	Fiziksel Yorgunluk	2
	Paylaşımçı Olmama	2
	Mesleği İle İlgili Ek İş Yapmayı Hak Olarak Görme	2

Tablo 2 incelendiğinde mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenler temasının frekansları çoktan aza doğru sırasıyla “etik bilinçte azalma” (n=16), okul ve öğrenciyi ihmal etme (n=8), “ek iş öğretmeni geliştiriyor” (n=8), mesleki yozlaşma (n=5), “maddi açıdan doyumun getirdiği mutluluk” (n=5), “daha etik davranma” (n=4), fiziksel yorgunluk (n=2), paylaşımçı olmama (n=2) ve mesleği ile ilgili ek iş yapmayı hak olarak görme (n=2) şeklinde sıralandıkları görülmektedir.

Mesleği ile ilgili ek iş yapanların zamanla bu işe ticari bir mantıkla bakmaya ve ek işte daha çok kazandıkları için okuldaki görevlerini az önemsemeye başlayabildikleri, özel ders verdikleri öğrencilerle daha çok ilgilenip okuldaki öğrencileri ihmal edebildikleri ve okuldaki öğrenci için “öğrenen öğrenir, öğrenemeyen öğrenemez” şeklinde düşünüp umursamaz hale gelebildikleri dile getirilmektedir. Bu görüşü destekleyen bazı öğretmen görüşleri aşağıya çıkarılmıştır:

“Mesleği ile ilgili özel iş yapanlarda bir süre sonra bu iş ticari bir iş haline geliyor. Bir öğretmen arkadaşım vardı. Okuldan sonra dershanede çalışıyordu. Dershaneye kavgalıydı. Dershane paramı ödemedi diyordu. Ben derse girdiğimde öğrenciyeye dersimi en iyi şekilde vermeye çalışıyordum. Özel ders verenlerde bir süre sonra "ben dersime girerim öğrenen öğrenir öğrenemeyen öğrenemez." alışkanlığı oluşuyor. Ben bu öğrencilerle uğraşamam, onların seviyesine inmek zorunda değilim, onlarda zahmet edip öğrensin diyerek etik dışı bu durumu meşrulaştırıyor. Daha çok özel ders verdiği öğrencilerle uğraşmaya başlıyor. Her türlü ek iş öğretmeni dejenere ediyor” (DE1)

Ek iş yapanlar mesleğini ihmal ediyorlar. Devlet sektöründe öğretmen olmanın getirdiği bir rahatlık var. Öğretmenlikte devlet güvencesi var. Ama ek iş yapmanın güvencesi yok. O yüzden ek işte daha iyi olmak istiyorlar.” (AK2)

“Ben genelde kendi branşında ek iş yapanlar gördüm. İşte dershanede çalışan yada beden eğitimi ise spor salonunda çalışan o şekil gördüm. Dışarda ek iş yapanlar maddi açıdan daha çok doyumunu yakaladıklarından okul işini az önemseyip benim asıl işim dışarıdaki ek işim gibi hareket ediyorlar. Okuldaki işlerini geçiştiriyorlar. Ya da okul idaresi beni idare eder anlayışındalar.” (KK24)

Öğretmen (DK27) kendisinin de çeviri yapma veya özel ders verme gibi ek işlerle uğraştığını, ek işi sadece para kazanmak için yaptığını asıl işinin okulu olduğunu dolayısıyla ek işin öğretmenliğine zarar vermediğini ama fiziksel olarak yorulmasının getirdiği bir takım aksamaların olabileceğini belirtmektedir. Ek iş yaptığını belirten (AE29)’da fiziksel yorgunluk nedeniyle okuldaki bazı çalışmalarında gecikmeler olabileceğini ama yine de ellerinden geleni yapmaya çalıştıklarını ifade etmektedir.

“Ben ek iş yapanlardanım. Tek etkisi öğrenciye yorgunluk anlamında fiziki bir dezavantajı olabilir. Çeviri yapma, özel ders verme gibi ek çalışmalara her zaman oluyor. Öğretmenlerin ek iş yapması anormal görmüyorum. Çünkü ek iş sizin ekonomik kaygılarınızı gideriyor, sizin yaşam kalitenizi artırıyor. Bu sayede burada şu kadar ders alayım gibi ufak hesaplarla uğraşmıyorsunuz. Bur da yaptığınız iş (okul) sizin mesleğiniz, öteki de (ek iş) para gibi geliyor. O yüzden birbirlerine zararı yok diye düşünüyorum. Sadece fiziki yorgunluk olabilir.” (DK27)

“Belki adam fiziksel olarak ek işte yoruluyor olabilir. Bu nedenle de derse yorgun argın geliyor olabilir. Yazılıları zamanında okuyamıyor olabilir vakit yetmediği için. ama yinede elinden geleni yapıyordur.” (AE29)

Branşında ek iş yapan öğretmenlerden bazılarının kendi öğrencilerine özel ders verdikleri belirtilmektedir. Öğretmen (UK14) bu durumu “ben dersimde öğretemiyorum mu da bir de parayla o dersi öğrencime öğreteceğim” diyerek rahatsızlığını dile getirmektedir. Ayrıca “ben dersimi tam anlamıyla vermeliyim ki çocuk aynı dersi başka bir öğretmenden tekrar öğrenmeye çalışmak zorunda kalmasın” diyerek başka öğretmenlerin bile kendi anlattığı konu ile ilgili ek ders vermesini doğru bulmadığını (UK14) ifade etmektedir. Öğretmen (UK20)’de öğretmenin kendi öğrencisine ek ders vermesinin doğru olmadığını zamanında kendisinin de ek iş yaptığını ama böyle bir yola asla başvurmadığını fakat bir çok öğretmenin bunu hem öğrenciye hem veliye karşı yaptığına şahit olduğunu ifade etmektedir.

“Kendi öğrencisine ders vermek benim hayatta hiç bir zaman kabul edemeyeceğim bir durum. Ben dersimde öğretemiyorum mu da bir de parayla o dersi kendi öğrencime öğreteceğim. Bu çok rahatsız ediyor beni bu durumlarla karşılaşıyoruz. Bu çok yanlış. O çocuğu anne baba ne imkanlarla yolluyor. Sen kalkıp bunu birde parayla yaptığın zaman anne babaya ne kadar külfet. İkincisi de benim verdiğim ders olmamışta çocuk başkasından da gidip bunu takviye etmeye çalışıyor. Bu bile bana etik gelmiyor. Çocuğa ben dersimi tam anlamıyla vermeliyim. Dışarıda ihtiyacı kalmamalı yani. Ama bu işte ek iş yapan arkadaşlar bunun ek işi işte. Genelde özel ders verme. Bu arkadaşların böyle bir sorunu var.” (UK14)

“Öğretmenin bir başka kurumda çalışması, ek iş yapması etik sorun oluşturmuyor. Ama eğer kendi dersine girdiği öğrencisine özel ders verirse etik sorun oluşturuyor. Bu tür durumlarla karşılaştım. Bende geçmişte ek iş yaptım. Özel bir kurumda psikolog olarak çalıştım. Ama kendi okulumdaki velime bunu söylemedim. Onlara bunu yapmadım. Ama bunu hem kendi branşımda hem de başka branşlarda yapan öğretmenler gördüm....” (UK20)

Bazı öğretmenlerin kurs açabilmek için derslerinde daha çok öğrenciyi bırakma yoluna gidebildikleri, bunun bir yozlaşmanın sonucu olduğu ifade edilmektedir.

“Mesleğini ek iş yapabilmek için kullanan öğretmenler var. Mesela ben öğrenciye özel ders vermiyorum. Doğruya doğru, yanlışla yanlış diyebiliyorum. Velilere daha net davranabiliyorum. Ama ek iş yapan öğretmen, özel ders vereceğim diye verimli gözüküyor ya da öğrencinin notunu düşürüyor.” (SK17)

“Branşı ile ilgili ek iş yapanlarda yozlaşma olabiliyor. Ortamlarda konuşuluyor. Kurs açılacak ben daha çok kişiyi bırakayım ki kurs açayım diyenler olabiliyor. Bu yozlaşmanın bir sonucudur. İşini yapıyor ki kalmış çocuk. Çocuğun düz lisede kalma potansiyeli var çünkü. Kurs yokken %75 başarılı bir sınıfın başarı yüzdesi kurs açılacağı zaman %15'lere düşüyorsa ve o öğretmen kurs açtıktan sonra o %15'lik başarı %80'lere çıkabiliyorsa 6 saatte veremediğini ek iki saatte veriyorsa bana açıksası pek etik gelmiyor. Bunu da daha çok erkekler yaptığı için erkeklerin etiği sorgulanabilir.” (AK15)

Branşı ile ilgili ek iş yapanların bu duruma öğretmenliklerinin bir devamı olarak bakıp, ek iş yapmayı kendilerinin bir hakkı olarak gördükleri ifade edilmektedir.

“Branşı ile ilgili ek iş yapanlar bunu bir hak olarak görüyorlar. Bu benim öğretmenliğimin bir devamı olarak görüyorlar ha burada yapmışım ha orda değişen bir şey yok deyip daha rahat hareket ediyorlar etik bilinç yönünden. Dışarıdan bir iş olarak görmeyip daha rahat hareket ediyorlar. Dershanede çalışan benim derslane programım şu ona göre okul derslerimi ayarlayın

der.....Dershanede çalışanlar bunu doğallaştırmışlardır. Ek iş yapmayanlar kesinlikle etik bilinç yönünden daha iyi.” (DK22)

Ek iş yapan öğretmenler mesleki bilgisini, birikimini ve deneyimini diğer öğretmenlerle paylaşmayabilmektedirler. Bu donanım sayesinde ek iş yapabildiklerini düşündükleri için çevreleriyle paylaşmayı uygun bulmayabildikleri söylenmektedir. Ayrıca bu durumun kendini beğenmeye yol açabildiği ifade edilmektedir.

“Bu ek işi yapan öğretmenlerde sürekli kendilerini geliştirip kendilerine olan ihtiyacı çevrelerine hissettirmek isterler. Bu ek iş yapan öğretmenler çevresindeki öğretmenlerle paylaşımcı değildir. Bildiğini vermezler. Paylaşmazlar. Çünkü kendi donanım yapmış kendi hazırlık yapmış vermez yani. O onun gücüdür.”(UK14)

“Bu okulda çalışanlar genelde branşıyla ilgili ek iş yaptıkları için mesleklerinde çok iyiler, daha bilinçliler. Ama egoları çok yükseliyor ve işbirlikçi olmuyorlar. Özel okullarda çalışıyorlar, özel ders veriyorlar dershanede çalışanlar var. Ek iş yaptıkları kurumlardaki güzellikleri bu okula taşımaya çalışıyorlar. Ama ego yüksek olduğundan işbirliğine açık olmadıklarından ortaya güzel şeyler çıkmıyor.Etik yönden çalışmayana göre az da olsa olumsuzlukları oluyor.”(UK5)

Ek iş yapmak için başka okullara/kurumlara giden öğretmenlerin farklı düşünce yapısına ve farklı kültürlere sahip birçok insanla tanıştıkları ve onların bulunduğu ortamları gözleme imkânı buldukları, ister istemez onlara saygı duymak zorunda oldukları ve zamanla bu saygıyı kendi okulundaki öğrencisine de göstermeye başladıkları ifade edilmektedir

“Ek iş yapanlar kendilerini biraz daha geliştirebilen, işbirliğine açık, girişimci ruha sahip oldukları için daha olumlular. Çalışanlar daha etik davranıyor. Çünkü olaylara daha evrensel bakabiliyorlar. Özel okullarda derse gidiyorlar ya da farklı okullarda okuyan öğrencilere özel ders veriyorlar. bu sayede farklı düşünce yapısına sahip, farklı kültürlerde bulunan bir çok insanla tanışıyorlar ve onları buldukları ortamları gözleme imkanı elde ediyorlar. İster istemez onlara saygı duymak zorunda bu saygı az ya da çok okuluna ve öğrencisine yansıyor. Çünkü hem farklılıkları öğreniyor hem de saygı duymak zorunda olduğunu anlıyor. Evrensel bilince ulaşıyor. Tutuca olan ve etik yönü zayıf olan bir kaç arkadaşımın bir özel kurumla anlaşmış oraya gelip gittikten sonra etik bilinçlerinde olumlu yönde değişim meydana geldiğini gördüm. Kendi oto kontrolünü ve duruşuna dikkat etmeye başladılar. Bu kendi statüsüne ve kendine olan saygınlığını da artırıyor.” (KE11)

“... Bu öğretmenler kendilerini sürekli geliştiriyorlar. Etik bilinç yönünden de gayet iyiler. İçlerinde okula yarım saat önceden gelip burada çocuklara ders anlatan öğretmenler var.” (DE9)

Ek iş yapan öğretmenlerin ekonomik olarak belli bir gelir düzeyine ulaştıkları ve yaşam kalitelerinin arttığı pek çok öğretmen tarafından dile getirilmektedir.

“Öğretmenlerin ek iş yapmasını anormal görmüyorum. Çünkü ek iş sizin ekonomik kaygularınızı gideriyor, sizin yaşam kalitenizi artırıyor. Bu sayede burada şu kadar ders alayım gibi ufak hesaplarla uğraşmıyorsunuz.” (DK27)

“Daha çok para kazandıkları için ek iş yapanlar daha mutlular. Ailelerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek onları mutlu ediyor.”(AK2)

“Ekonomik olarak ek iş yapan ekonomik olarak bir özgürlük yakalıyor. Paran varsa sinemaya gidebilirsin, gezebilirsin. Dolayısıyla o ek iş yapanlar daha mutlu. Ekonomisi rahat olduğu için mutluluğu sağlayan şeyleri daha rahat ulaşıyorlar.”(UK14)

Mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin piyasadan talep görebilmeleri için günceli takip etmeleri gerektiği, bu sayede eğitim sistemindeki yeniliklere ek iş yapmayanlara göre daha fazla hakim oldukları ifade edilmektedir. Ayrıca mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin sürekli araştırma içinde oldukları, kendilerini geliştirmeye çalıştıkları, ek iş sayesinde kendilerini yeniledikleri ve branşlarında yeterliliklerini korudukları belirtilmektedir..

“Çoğunlukla dershaneye gidenleri özel ders verenler gördüm. Bu işlerinde öğretmeni geliştiriyor. Çünkü siz orda sistemin verdiğinden daha fazlasını vermelisiniz ki size talep artsın. Gerekiyorsa takla atmalısınız...”(KE21)

“Branşında ek iş yapanlar kendilerini geliştiriyorlar. Eğitim sistemindeki yeniliklere bizden daha hakimler. Bilgileri daha güncel.” (UK16)

“Özel sektörde kabul görebilmeniz için daha çok çalışmanız ve bilmeniz gerekiyor. Tercih edilen olmanız gerekiyor. Ders programı verilir veya şu saatler içerisinde okulda olacaksınız denir. O saatler içerisinde arkadaşlarımız okulda olur. Okul dışında zaten ek iş yapıyorlar. Bu ek iş yapan arkadaşların hiç boş durduklarını görmem. Teneffüste bile öğrencilerle birlikte soru çözerler. Çünkü ek iş yapanlara bilgi fazla geliyor. Sürekli bir şeyler araştırıyorlar. Boş vakitleri fazla ve bunu değerlendiriyorlar. Ek iş sayesinde kendilerini yeniliyorlar. Ben mesela branşımınla ilgili dışarıda daha çok vaka görüyorum. Geçen sene kayıt alınırken bir öğrencinin göz bebeğinin normalin çok üstünde büyük olduğunu gördüm. Hap alan uyuşturucu kullanan çocukların göz bebeği büyük olur ve dedim ki çocuğa ne aldın. Aileyi çağırdım hemen Ailesinden şizofreni tedavisi gördüğü için hap kullandığını (antidepresan) öğrendim. Ben bunu dışarıdaki vakalardan (ek iş) öğrendim. Aileler bu tür şeyleri genelde saklarlar ama ben sürekli o öğrenciyi kontrol altında tuttum. Ek iş yapanlar işini daha çok seviyorlar. daha mutlular. Sürekli yenileniyorlar. Sürekli farklı şeyler görüyorsunuz. Ama ben ek iş yapmasam sadece bu okula kalsam tükenirim tüketirim kendimi.”(AK10)

Katılımcılar, meslek dışı ek iş yapan öğretmenlerin yaptığı işler ile ilgili olarak aşağıdaki meslekleri belirtmişlerdir:

1. Dükkân açıp ticaretle uğraşanlar (Kuyumcu dükkânı, züccaciye, kırtasiye, bilgisayar sarf malzemeleri ve tamiri vb.),
2. Taksicilik,
3. İnşaat ve Emlak,
4. Sigorta Acenteliği,
5. Çevirmenlik,
6. Kozmetik Malzemesi Danışmanlığı.

Meslek dışı ek iş yapan öğretmenler temasının kodları ve frekansları Tablo 3’te sunulmaktadır.

Tablo 3. Meslek Dışı Ek İş Yapan Öğretmenler Temasına İlişkin Alt Temalar ve Frekanslar

Ana tema	Alt temalar	f
Meslek Dışı Ek İş Yapan Öğretmenler	Etik Yönden Dip Seviye	12
	Öğretmenliği Ek İş Olarak Görme	7
	Mesleki İkilem Yaşama	7
	Ekonomik Rahatlama	4
	Mesleki Gelişimde Azalma	4

Tablo 3 incelendiğinde; öğretmenlik mesleği dışında ek iş yapan temasının frekansları çoktan aza doğru sırasıyla “etik yönden dip seviye” (n=12), “öğretmenliği ek iş olarak görme” (n=7), mesleki ikilem yaşama” (n=7), “ekonomik rahatlama” (n=4) ve “mesleki gelişimde azalma” (n=4) şeklinde sıralandıkları görülmektedir

Öğretmenlik mesleği dışında ek iş yapan öğretmenlerin etik yönden en sıkıntılı grup olduğu ifade edilmektedir. Bazı öğretmen görüşleri aşağıya çıkarılmıştır:

“Branş dışı ek iş yapmayanlar etik yönden en gerideler. Bir maskeyi çıkarıp başka maskeyi takmak gibi bir şey onların durumu. Çek, senet fatura ödemeler ile uğraşan birinin aynı zamanda öğrenci, veli, ders kavramları ile bütünleşmesi çok zor. Onlarda mesleki değerler bitiyor.”(UE30)

“Öğretmenlik dışı ek iş yapanların biraz daha basit biraz daha hafif kalabildiklerini gördüm. Kimseyi yargılamak istemem ama iyi bir öğretmen olmak istiyorsan öğretmen maşından fazlasını istemeyeceksiniz. Bu kadar kulcu bir toplumuz yani.”(UE18)

“Ben ek iş yaptım ama ek işimi okula hiç karıştırmadım. Ama ek iş yapan bazı meslektaşlarımın ek iş yapmasının okulu etkilediğini gördüm. Okula kendini veremediğini öğrenciyi ihmal ettiğini, okuldaki işbirliğine dayalı çalışmalardan uzak durduğunu gördüm. Hele yaptığı özel işte başarılıysa daha da uzaklaştığını gördüm. (SE6)

“Çoluk çocuğa karışınca, ev kredisi ödüyorsa ondan sonra çocukları ile ilgili masrafları çoğaldıysa ve doğal olarak kazandığı para kendisine yetmiyorsa ek yapmak zorunda kalır. Ki yetmezde. Eşi çalışmayan bir öğretmenin aldığı para İstanbul şartlarında yetmez. İnşaat işiyle uğraşan öğretmen gördüm. Onlar çok kazanıyor ama bu seferde öğretmenlik mesleği ikinci planda kalıyor.”(KE21)

Meslek dışı ek iş yapanların, ek işte daha fazla para kazanmaları sebebi ile yaptıkları ek işi ana iş, öğretmenlik mesleğini ise ek iş olarak görmeye başladıkları dile getirilmektedir. Ayrıca, bütün enerjilerini yaptıkları ek işe verip öğretmenlik mesleğini hakıyla yapamadıkları belirtilmektedir.

“ Branş dışı ek iş yapanlar öğretmenliği ek iş olarak görmeye başlıyorlar. Ana işleri diğeri oluyor. Çünkü ek iş bir yerden sonra daha çok kazandırıyor. Daha çok kazandıran ana işim. Sabahtan bana ders ver saat 11 de çıkayım. Öğretmenliği ciddiyle yapmıyorlar. Mutlaka iki karpuzu sığdıranlarda vardır. Bütün enerjinizi başka işe harcadığınızda mutlak surette fire vermek zorundasınız Onlar fireyi öğretmenlikten veriyorlar.(AK15)

Geçmiş okulda ticaretle uğraşan öğretmen arkadaşımın öğretmenlik rolünü biraz daha arka plana ittiğini gördüm. O zaman bu meslek ikinci plana atılabiliyor. Öğrtmenlik rahat bir meslek olarak algılanıyor dışarıdan ama bu meslek öyle bir meslek değil. Öğretmenler seçilerek alınması gerekiyor. Bu öyle önemli bir meslek. Üniversite sınavlarında puanın çok daha yüksek olması gerekiyor. Baştan bu mesleği rahat bir meslek olarak görerek girdiği için rahatlıkla da ticaret gibi alanlarda ek iş yapabiliyor.” (SK25)

Ek iş yapan öğretmenlerin ekonomik olarak alım güçlerinin arttığı ve ailelerinin ihtiyaçlarını daha rahat karşılayabildikleri dile getirilmektedir.

“Ekonomik olarak ek iş yapan ekonomik olarak bir özgürlük yakalıyor. Paran varsa sinemaya gidebilirsin, gezebilirsin. Dolayısıyla o ek iş yapanlar daha mutlu. Ekonomisi rahat olduğu için mutluluğu sağlayan şeyleri daha rahat ulaşıyorlar.” (UK14)

“Daha çok para kazandıkları için ek iş yapanlar daha mutlular. Ailelerin ihtiyaçlarını karşılayabilmek onları mutlu ediyor.” (AK2)

Öğretmen (UK5) ek iş olarak taksicilik yapan bir meslektaşının okulda öğretmen gibi değil taksi şoförü gibi davranmaya başladığını, hukuk mastırı yapan bir meslektaşının da öğrencilere karşı öğretmen gibi davranmadığını ve çok soğuk bir kişiliğe büründüğünü belirtmektedir. Öğretmen (UE30) bu durumu "ek iş yapmak bir maskeyi çıkarıp başka bir maskeyi takmak gibi bir şey" diye ifade etmektedir.

“Daha önce çalıştığım okulda taksicilik yapan öğretmen vardı.O artık öğretmen gibi davranmıyordu okulda. O artık taksi şoförüydü. Öğrencilere, velilere ve bize taksi şoförü gibi davranıyordu ve bu da öğrenci ve veliler tarafından fark ediliyordu. Öğrencilerin seviyesine inmek, velilerle sağlıklı diyaloglar kurmaktan uzaklaşmıştı. Diline bile argo yerleşmişti. artık. Hoş değil. Hukuk mastırı yapan bir öğretmen arkadaşım vardı. O da artık öğrencilerine öğretmen gibi davranmamaya başlamıştı. Olayları değerlendirmesi çok sağlıksızlaşmıştı. Çok soğuktu. Öğretmenlik dışında başka bir iş yapmak öğretmenliği olumsuz etkiliyor.” (UK5)

“Bir maskeyi çıkarıp başka maskeyi takmak gibi bir şey onların durumu. Çek, senet fatura ödemeler ile uğraşan birinin aynı zamanda öğrenci, veli, ders kavramları ile bütünleşmesi çok zor. Onlarda mesleki değerler bitiyor.” (UE30)

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ek iş yapmayan öğretmenlerin, ek iş yapan öğretmenlere göre daha etik hareket ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ek iş yapmayan öğretmenler, tek işlerinin öğretmenlik olduğu bilinciyle hareket ettiklerini ve böylece ek iş yapanlara göre daha etik davrandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlik mesleği ile ilgili ek iş yapanların etik bilinçlerinde düşme olabilmektedir. Bu öğretmenler zamanla okulu ve öğrenciyi ihmal etmeye, fiziksel yorgunluk yaşamaya, mesleki olarak yozlaşmaya, mesleği ile ilgili ek iş yapmayı hak olarak görmeye ve paylaşımcı olmamaya

başlamaktadırlar. Mesleği ile ilgili ek iş yapanlar, bu işi ticari bir mantıkla yapabilmektedirler. Özel ders verdikleri öğrencilerle daha çok ilgilenip okul derslerini ihmal edebilmektedirler. Bazı öğretmenlerin dersine girdiği öğrencisine aynı konuda özel ders vermesi de etik olmayan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Meslek dışı ek iş yapan öğretmenlerin etik yönden en problemleri grup olduğu söylenebilir. Bu öğretmenlerin, ek işlerinden dolayı kendilerini işine veremedikleri, öğrenciyi ihmal ettikleri ve okuldaki işbirliğine dayalı çalışmalardan uzak durdukları belirtilmektedir. Yaptıkları ek işlerde daha fazla para kazandıkları için ek işi ana iş, öğretmenlik mesleğini ise ek iş olarak görmeye başlamaktadırlar. Ek iş olarak yaptıkları mesleğin davranışlarını öğretmenlik mesleğini icra ederken de göstermeye başlayabilmekte ve etik ikilemler yaşayabilmektedirler. Bu araştırmanın sonucuna benzer şekilde Cem, (2009), Köprü (2007) ve Yüksel (2005) yapmış oldukları çalışmada kamuda çalışan memurların aldığı maaşı yetersiz görmeleri nedeniyle etik dışı davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşmışlardır. Yılmaz ve Altınkurt (2009) ile Pelit ve Güçer'in (2006) yapmış oldukları çalışmada öğretmen adaylarının, etik dışı para kazanma davranışını normal karşıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Lawellyn'in (1996) yaptığı çalışmaya göre ise, öğrencilerle yapılan aktiviteler sonucunda maddi çıkar elde edilmesi en etik dışı davranış olarak kabul edilmektedir.

Ek iş yapmayan öğretmenlerin bütün enerjilerini okula ve öğretmenlik mesleğini icra etmeye verdikleri dolayısıyla da kendilerini daha çok geliştirdikleri ve geliştirmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin eğitim sistemindeki yeniliklere ek iş yapmayanlara göre daha fazla hâkim oldukları bunun nedeninin piyasadan talep görmeleri için günceli takip etmeleri gereksiniminden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin sürekli araştırma içinde oldukları, kendilerini geliştirmeye çalıştıkları, ek iş sayesinde kendilerini yeniledikleri ve branşlarında diri kaldıkları söylenebilir. Öğretmenlik mesleği dışında ek iş yapan öğretmenlerin ağırlıklı olarak bütün enerjilerini yaptıkları ek işe verip öğretmenlik mesleğinde kendilerini yeterince geliştiremedikleri belirtilmektedir. Dolayısıyla araştırma sonuçlarına göre, mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin ek iş yapmayan ve meslek dışı ek iş yapan öğretmenlere göre gelişime açık olma değerine daha fazla sahip oldukları söylenebilir. Şentürk (2015) mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerin öğretmenlik mesleğini, ek iş yapmayan veya mesleği dışında ek iş yapan öğretmenlerden daha çok sevdiğini tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise Nordin ve Öberg (2012), maaş düşüklüğünün öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin önündeki önemli engellerden biri olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Milli Eğitim Bakanlığı, öğretmenlerin mesleği ile ilgili ek iş yapmasını yasal çerçeveye bağlayabilir. Araştırma bulguları da göstermektedir ki "gelişime açık olma" değeri en yüksek olan grup mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlerdir. Mesleği ile ilgili ek iş yapmak öğretmeni akademik olarak daha fazla geliştirebilir. Dolayısıyla bu işlerin yapılmasını teşvik edecek yasal esneklikler sağlanabilir.

Öğretmenler meslek etiğini olumlu etkileyen yüksek düzeydeki mesleki değerleri korumaya çalışmaları gerekirken özellikle ekonomik ihtiyaçların artmasıyla birlikte etik ikilemler yaşamaya başlayabilmektedirler. Bu etik ikilemler öğretmenin kişisel ve mesleki değerlerinin parçalanmasına yol açabilir. Öğretmenlerin etik ikilemlerle başa çıkabilmesi için MEB tarafından mesleğin değerleri ile ilgili etik standartlar ve kodlar hazırlanması faydalı görülmektedir. Okullarda doğru ve yanlışın ne olduğunu gösteren oldukça istikrarlı etik standartlar listesi oluşturulabilir. Ödül ve ceza sistemleri oluşturularak etik standart ve kodların uygulanabilirliği artırılabilir.

Meslek dışı ek iş yapma öğretmenler arasında etik açıdan olumsuz karşılanmamakta ve kanıksanmış bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. Mesleği dışında ek iş yapan öğretmenlerin etik bilinç ve gelişime açık olma değerleri, ek iş yapmayan ve mesleği ile ilgili ek iş yapan öğretmenlere göre daha düşük olduğu görülmektedir. Ek iş olarak yaptıkları mesleğin davranışlarını öğretmenlik mesleğini icra ederken de göstermeye başlayabilmekte ve mesleki ikilem yaşayabilmektedirler. Meslek dışı ek iş yapma öğretmenlik mesleğinin saygınlığına da zarar verebilmektedir. Meslek dışı ek iş yapmanın öğretmenler arasında ve okul kültüründe doğal karşılanmasının önüne geçecek ve öğretmenlerin meslek dışı ek iş yapmalarının ortadan kaldırılmasını sağlayacak çalışmalar yapılabilir.

Öğretmenler ekonomik ihtiyaçlar nedeniyle gerek mesleği ile ilgili, gerekse meslek dışı alanlarda ek iş yapmaya yönelebilmektedirler. Öğretmenlerin ekonomik durumlarının iyileştirilerek onların ek işlere yönelmesinin önüne geçilebilir.

Kaynaklar

- Ahmed, S., Taban, S.M. ve Javaid, M.M. (2008). Job satisfaction of the government polytechnic teachers in bangladesh: a gender analysis. *Journal Of Engineering and Technology*, 7 (1), 15-26.
- Arthur, J., Davison, J. & Lewis, M. (2005) *Professional values and practice: Achieving the standards for QTS*. Abingdon: Routledge Falmer
- Ashworth P. ve Lucas U. (1998) What is the 'world' of phenomenography. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 42, 415-431.
- Aydın, İ. (2006). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Babbie, E. (1995). *The practice of social research* (7th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Bakioğlu, A. (1996). Öğretmenlerin kariyer evreleri. II. Ulusal Eğitim Bilimleri Sempozyumu Bildiri Metinleri. M.Ü Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Bakioğlu, A. ve Kurnaz, Ö (2014). *Araştırmada kalite* (3. Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Bakioğlu, A. ve Sılay, N. (2013). *Yüksek öğretimde ve öğretmen yetiştirmede karakter eğitimi* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Buckley, J., Schneider, M. ve Shang, Y. (2004). *The effects of school facility quality on teacherretention in urban school districts*. www.ncef.org adresinden 04/05/2016 tarihinde alınmıştır.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cem, İ. (2009), *Türkiye’de geri kalmışlığın tarihi*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Eğitim- Bir- Sen (2004). *Öğretmen sorunları araştırması–2004*. www.egitimbirsen.org.tr adresinden 01/03/2016 tarihinde alınmıştır.
- Erlanson, David A., Harris, Edward L., Skipper, Barbara L. ve Allen, Steve D. (1993). *Doing naturalistic inquiry: a guide to methods*. Newbury Park, CA: Sage
- Husu, J. (2003). Constructing ethical representations from the teacher’s pedagogical practice: A case of prolonged reflection. *Interchange*, 34(1), 1-21.
- İşgüden, B ve Çabuk, A. (2006). Meslek etiği ve meslek etiğinin meslek yaşamı üzerine etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (16), 59-86.
- Kapoor, D.R. (2009). *Dynamics of learning organizations*. New Delhi: Regal Publications.
- Kavi, E ve Koçak, O. (2011). *Çalışma yaşamında etik*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Köprü, B. (2007). *Türk kamu yönetiminde etik değerlerden sapma ve yönetsel yozlaşma*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi, Ankara.
- Lewellyn, P.A.G. (1996). Ethics in the information systems discipline. *Journal of Business Ethics*, 15(5), 559-569.
- Maphosa, C., Bhebhe, S. ve Dziva, M (2015). Interrogating the significance of professionalism and professional ethics in the teaching profession. *Sociology Soc Anth*, 6(2): 263-272.
- Merdan, E. (2013). Beş faktör kişilik kuramı ile iş değerleri ilişkisinin incelenmesi: Bankacılık sektöründe bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 7, 140-159.
- MEB (2008). *Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri*. meb.gov.tr sitesinden 12/11/2015 tarihinde indirilmiştir.
- Nordin, E. ve Öberg, H. (2012). *An explorative study on teachers’ opinions about human resource development in the national university of laos*. Human Resource Development İn Laos, Bachelor Thesis İn Education Minor Field Study, UMEA Universitet Psychology, University Of The Western Cape.
- Queensland College Of Teachers, (2006). *Professional standards for queensland teachers*. Queensland, Australia.
- Okçabol, R. ve Gök, F. (1998). *Öğretmen profili araştırması*. Ankara: Eğitim-Sen Yayını.

- Özbek, O. (2003). *Beden eğitimi öğretmenlerinin mesleki etik ilkeleri ve bu ilkelere uyma düzeyleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pelit, E. ve Güçer, E. (2006). Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleği ile ilgili etik olmayan davranışlara ve öğretmenleri etik dışı davranışa yönelten faktörle ilişkin algılamaları. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 95-119.
- Sach, J. (2003). Teacher professional standards: controlling or developing teaching? *Teachers&Teaching: Theory and Practice*, 9(2), 175-86.
- Şeker, M. (2011). *İstanbul'da yaşam kalitesi araştırması*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Şentürk, Z. (2015). *Müzik Öğretmenlerinin Bireysel Profil Özellikleri Ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Theobald, N. D. ve Gritz, M. A. (1996). The effects of school district spending priorities on the exit paths of beginning teachers leaving the district. *Economics of Education Review*, 15 (1), 11–22.
- Türk Eğitim Sen (2008). *Öğretmenler ek iş yapmak zorunda kalıyor*. www.turkegitimsen.org.tr adresinden 05/04/2016 tarihinde indirilmiştir.
- O'Brien, L. ve Tye, B. B. (2002). Why are experienced teachers leaving the profession? *Phi Delta Kappan*, 84(1), 24-32.
- UNESCO (2010). *Values education*. unesco.org sitesinden 23/12/2016 tarihinde indirilmiştir
- Welman, J. C. ve Kruger, S. J. (1999). *Research methodology for the business and administrative sciences*. Johannesburg, South Africa: International Thompson.
- Whitty, G. ve Willmott, E. (1991) Competence—based approaches to teacher education approaches and issues. *Cambridge Journal of Education*, 21(3), 309–318.
- Yıldırım, B. (2005). Eğitim örgütlerinde kültürel liderlikle meslek ahlakı ilişkisi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (13), 218-238.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. ve Altınkurt, Y. (2009). Öğretmen adaylarının öğretmenlerin mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(22), 113 - 128.
- Yüksel, C. (2005). *Devlette etikten etik devlete: kamu yönetiminde etik kavramsal çerçeve ve uluslararası uygulamalar*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.